

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Eduskunnan sivistysvaliokunta

Lausunto
11.5.2021

1/6

Viite: lausuntopyyntö Valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta VNS 1/2021 vp

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖN LAUSUNTO

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt työ- ja elinkeinoministeriön lausuntoa valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta (VNS 1/2021 vp). Työ- ja elinkeinoministeriö toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Yleiset huomiot

Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa on kuvattu kattavasti suomalaisen koulutusjärjestelmän haasteita ja kehittämistarpeita, huomioitu koulutusjärjestelmän rakenteiden kehittämiseen liittyvät näkökulmat sekä yhteistyö työelämän ja eri hallinnonalojen kanssa. Valmistelussa on huomioitu myös OECD:n Suomen jatkuvan oppimisen toteutusta käsitelleen keväällä 2020 julkistetun raportin sekä jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen valmistelun yhteydessä esiin nousseita näkökulmia. Esiin on nostettu nykyjärjestelmän vahvuuksia, joista on tärkeää pitää kiinni myös tulevaisuudessa.

Asioiden käsittelyssä pitäydytään selonteossa vielä varsin yleisellä ja periaatteellisella tasolla. Selonteossa esitetty visio ja tavoitetilä ovat kunnianhimoiset. Tavoitetason tulee olla korkealla, mutta selonteon toimeenpanon suunnittelussa tulisi vielä pohtia uudistusten aikajännettä ja toteutusjärjestystä peilaten niitä käytettävissä oleviin resursseihin. Kaikkien selonteossa esiintuotujen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää mittavia panostuksia, mikä on haastavassa julkisen talouden tilassa erityinen haaste. Selonteko ei ota tarkemmin kantaa siihen, miten mittavat uudistukset rahoitettaisiin erityisesti toiseen asteen koulutuksen ja korkeakoulutettujen määrän noston osalta.

Selonteko keskittyy julkiseen koulutusjärjestelmään, sen sisällä tehtävään yhteistyöhön ja erilaisiin rajapintoihin. Julkinen koulutusjärjestelmä voisi kuitenkin hyötyä myös yksityisten toimijoiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Tämä näkökulma jää selonteon tarkastelun ulkopuolelle, vaikka työmarkkinoiden ja elinkeinoelämän kannalta myös yksityisillä

toimijoilla on varsin merkittävä ja osin jopa kasvava rooli työikäisen väestön osaamisen kehittämisessä. Samoin työvoimakoulutuksella on edelleen oma roolinsa työvoiman osaamisen kehittämisessä.

Selonteossa todetaan, että nykyisen järjestelmän edellytykset tukea koulutusasteiden välistä yhteistyötä ovat heikot. Tämä on tärkeä huomio koulutusjärjestelmän kokonaistoimivuuden kannalta. Myös koulutusasteiden sisällä koulutuksenjärjestäjiä ja korkeakouluja tulisi nykyistä enemmän kannustaa ja ohjata yhteistyöhön.

Työ- ja elinkeinoministeriö jakaa selonteon huomion siitä, että koulutus- ja osaamistason nousu edellyttää nykyisten julkisten resurssien parempaa kohdentamista. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan myös nykyisten toimintatapojen arviointia, yhteistyön lisäämistä ja päällekkäisyyksien karsimista. Julkista koulutusjärjestelmää ei tulisi myöskään tarkastella irrallaan muusta osaamisen palvelujen tarjonnan kentästä. Huomiota tulisi tulevaisuudessa kohdistaa enemmän siihen, minkälaisen osaamisen kehittämisen kokonaisuuden julkinen ja yksityinen tarjonta yhdessä muodostavat.

Keskeisiksi tavoitteiksi sekä toisen asteen koulutuksen että korkeakoulutuksen osalta selonteossa mainitaan saavutettavuuden edistäminen, ali-edustettujen osallistumismahdollisuuksien parantaminen, tasa-arvon edistäminen sukupuolten segregaatiota purkamalla sekä verkostomainen yhteistyö niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää asetettuja tavoitteita tärkeinä ja kannatettavina. Selonteossa tuodaan hyvin esiin, miten koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen tiellä on vielä paljon esteitä. Muun muassa vanhempien koulutustasolla, perheen sosioekonomisella asemalla, etnisellä taustalla samoin kuin sukupuolten välisellä segregaatiolla on edelleen merkittävä vaikutus koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Konkreettiset toimet näiden tavoitteiden edistämisen osalta jäävät selonteossa kuitenkin vielä pitkälti auki ja näitä tulisi vielä täsmentää toimeenpanon suunnittelun yhteydessä.

Työ- ja elinkeinoministeriö jakaa selonteossa esitetyn näkemyksen jatkuvan oppimisen tärkeydestä, koulutuksen ja työelämän yhteistyön vahvistamisesta sekä uudenlaisten osaamiskokonaisuuksien tarpeellisuudesta, joilla pystyttäisiin paremmin vastaamaan osaavan työvoiman saatavuuden haasteeseen, kohtaanto-ongelmiin sekä työllisyyden edistämiseen hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti. Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen toimeenpanossa on tärkeää huomioida, miten koulutusjärjestelmää tulee kokonaisuudessaan kehittää niin, että se vastaa työelämän tarpeita ja työn murrosta aiempaa paremmin ja joustavammin.

Korona-epidemia on vauhdittanut digitaalisten oppimisympäristöjen ja -pedagogiikan kehittämistä ja tätä kehitystyötä tulee määrätietoisesti jatkaa. Digitalisaation avulla on mahdollista merkittävästi lisätä koulutuksen saavutettavuutta ylittämällä paikkaan ja aikaan sidotun opiskelun haasteita. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että digitaaliset menetelmät eivät aseta oppilaita eriarvoiseen asemaan. Korona-ajan etäopiskelusta saadut kokemukset tulee hyödyntää ja pohtia ratkaisuja myös haasteisiin, joita etäopiskelu on tuonut mukanaan. Digiopetuksen saavutettavuuden ja opiskelijoiden yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien turvaamiseksi on pohdittava uudenlaisia ratkaisuja, jotta parannetaan opintoihin kiinnittymistä ja ehkäistään koulutuksen keskeyttämistä.

Suomen hyvinvointi ja kilpailukyky perustuvat korkeaan osaamiseen ja tuottavuuteen, kestäväan kasvuun ja jatkuvaan uudistumiseen. Työ- ja elinkeinoministeriö yhtyy selonteon näkemykseen siitä, että koko väestön hyvä koulutus ja osaaminen ovat pärjäämisen perusta ja jatkuvalla oppimisella voidaan vastata murrosten tuomiin ongelmiin ja edistää samalla sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen lisäksi keskeistä on, miten koulutuksella sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla pystytään vastaamaan kestäväan kehityksen ja -kasvun haasteisiin niin, että pystytään tuottamaan sekä ekologisesti, taloudellisesti että sosiaalisesti kestäviä ratkaisuja. Selontekoluonnoksen sisällöillä on useita yhtymäkohtia työ- ja elinkeinoministeriössä valmis-teilla oleviin uudistuksiin liittyen osaavan työvoiman saatavuuteen ja työllisyyden hoitoon. Näiden osalta on keskeistä, että ministeriöt jatkavat keskinäistä yhteistyötä ja valmistelua.

Yksityiskohtaiset huomiot

Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kantaväestöä heikompaan koulu-menestystä voidaan parantaa lisäämällä koulun ja kodin välistä yhteis-työtä. Mitä paremmin maahanmuuttajataustaiset vanhemmat tuntevat suomalaisen koulutusjärjestelmän ja osaavat suomen/ruotsin kieltä, sitä paremmin he pystyvät tukemaan lastensa koulunkäyntiä.

Työ- ja elinkeinoministeriö kannattaa lämpimästi kaikille kouluasteille tarkoitettua suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetuksen kehittämisoh-jelmaa vuosille 2021—2023. Vahva kielellinen tuki perusopetuksessa helpottaa myöhemmin siirtymistä toisen asteen koulutukseen, työelä-mään ja korkea-asteen koulutukseen.

Toinen aste

Selonteossa todetaan, että yleissivistäviin ja ammatillisiin tavoitteisiin sekä jatkuvan oppimisen tarpeisiin vastataan kokonaisvaltaisella toisen asteen koulutuksen toimintatapojen ja rakenteiden uudistamisella. Digi-taalisten oppimisympäristöjen ja –toimintatapojen kehittämisen lisäksi kokonaisvaltaista uudistamista avataan selonteossa vielä varsin vähän, ts. millä konkreettisilla toimenpiteillä ja aikataululla uudistamista toteute-taan.

Digitaalisten oppimisympäristöjen hyödyntäminen ja ajasta ja paikasta vapaa opetus tuo paljon uusia mahdollisuuksia, mutta myös haasteita sekä opettamiseen että oppilaiden ohjaamiseen. Korona-pandemian ai-heuttama siirtyminen laajamittaiseen etäopetukseen on tuonut arvokasta kokemusta etäopetuksen ja –ohjauksen mahdollisuuksia ja haitoista. Kun jatkossa oppivelvollisuus ulottuu myös toiselle asteelle, on äärim-mäisen tärkeää pohtia niitä keinoja, miten koko ikäluokka saadaan kiin-nittymään koulutukseen ja välttämään mm. keskeyttämisä. Korona-pan-demian aikana moni hyväkin oppilas on kärsinyt motivaation puutteesta ja opintoihin sitoutuminen on ollut hankalaa. Teknisten ratkaisujen li-säksi tarvitaan uudenlaista digipedagogiikkaa ja uudenlaisia ohjaamisen muotoja, jotta yhteisöllisyyttä ja merkityksellisyyden kokemusta syntyy myös digitaalisessa opiskeluympäristössä.

Työ- ja elinkeinoministeriö pitää tärkeänä selonteon tavoitetta, jonka mukaan toisen asteen koulutuksen tulee olla kaikille saavutettavaa ja tukea kaikkien osaamisen kehittymistä. Maahanmuuttajataustaisille nuorille tulee tarjota erityisesti kielellistä- mutta tarvittaessa myös muuta tukea. Opiskeluvalmiuksia tukevat opinnot ammatillisessa koulutuksessa auttavat maahanmuuttajataustaisia nuoria omaksumaan opinnoissa tarvittavat perustaidot. Rahoitusjärjestelmän tulee mahdollistaa tuki.

Korkeakoulutus

Korkea-asteen koulutustavoitteen saavuttamiseksi (vähintään 50 % ikäluokasta suorittaa korkea-asteen tutkinnon) tulisi vielä tarkentaa, miten kuluvan vuosikymmenen aikana alentunut syntyvyys mahdollisesti jatkessaan tulee vaikuttamaan koulutusjärjestelmän kykyyn tuottaa osaa-vaa, korkeakoulutettua työvoimaa työmarkkinoiden tarpeisiin. Pohdittavaksi tulee, riittääkö ao. tavoitetaso vastaamaan ennakoituun kasvavaan korkeakoulutettujen osajien kysyntään, jos ikäluokat jäävät pysyvästi alle 50 000 lapsen kokoisiksi.

Selonteossa todetaan, että koulutustavoitteen saavuttamiseksi vuoteen 2030 mennessä tarvitaan yhteensä 100 000 uutta korkeakoulututkintoa enemmän kuin mitä nykyisillä koulutusmäärillä saavutetaan. Pohdittavaksi jää, voidaanko tämä tavoite saavuttaa niin, että kaikille yliopisto-opiskelijoille myönnetään suoraan opiskeluoikeus maisterin tutkintoon asti. Opintopolkuihin voisi tuoda lisää joustavuutta siirtyminen Bolognan prosessin mukaiseen malliin, jossa opiskeluoikeus myönnettäisiin ensin vain kandidaatin tutkintoon.

Selonteko jättää avoimeksi sen, millä toimenpiteillä korkeakoulutus vastaa laajaan jatkuvan oppimisen haasteeseen. Jatkuva oppiminen ei voi olla korkeakoulujen toiminnan marginaalissa erillään tutkintoon johtavasta koulutuksesta. Myös tutkintoon johtavan koulutuksen tarjontaa tulee joustavoittaa niin, että se vastaa nykyistä paremmin työ- ja elinkeinon elämän tarpeisiin. Jatkuvan oppimisen tavoitteen tulisi näkyä paremmin myös korkeakoulujen ohjauksessa, ml. rahoitusohjaus. Rahoitusohjauksen tulisi kannustaa myös nykyistä enemmän korkeakoulujen väliin yhteistyöhön.

Työ- ja elinkeinoministeriö yhtyy näkemykseen siitä, että koulutuspolkujen sujuvoittaminen ja nopeuttaminen jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia kehittämällä on keskeistä erityisesti korkeakoulutusta vaativilla työvoimapula-aloilla kuten sosiaali- ja terveysalalla.

Selonteossa s. 37 asetetaan tavoitteeksi, että ”Suomessa on avoin oppimisen ekosysteemi, joka hyödyntää oppijoita, TKI-toimintaa ja työelämää. Selonteon perusteella syntyy kuitenkin vaikutelma, että korkeakoulujen digitaalinen palveluympäristö on erillinen esim. toisen asteen digitaalisesta palveluympäristöstä. Pohdittavaksi jää, palvelisiko yksi yhteinen digitaalinen ekosysteemi paremmin niin opiskelijoita kuin työelämääkin.

Korkeakoulujen ja yritysten yhteistyö opintojen aikana on välttämätöntä, jotta opiskelijat ml. ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat työllistyvät valmistumisensa jälkeen Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan tutkinnon suorittaneista ulkomaalaisista opiskelijoista vähintään 75 prosentin tulisi työllistyä suomalaisille työmarkkinoille. Lisäksi suomen ja ruotsin kielen vaativan tason opintoja tulee tarjota ulkomaalaisille

opiskelijoille korkeakouluissa, jotta heidän työllistymisensä ja kotoutumisensa mahdollistuu.

Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat vastaavat Suomen osaaajatarpeeseen, kun ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää kasvatetaan nykyisestä kolminkertaiseksi, viiteentoistatuhanteen vuoteen 2030 mennessä. Työ- ja elinkeinoministeriö kannattaa, että Opiskelijoiden maahantulon sujuvoittamiseksi otetaan käyttöön kansallinen D-viisumi opiskelijoille sekä jatketaan ulkomaalaislainsäädännön uudistamista siten, että se tukee tutkinnon suorittaneiden pysyvää Suomeen jäämistä.

Korkeakoulutuksen saavutettavuuden kannalta on tärkeä edistää myös maahanmuuttajataustaisten nuorten etenemistä korkeakoulupoluille ja lisätä edustusta korkeakouluopinnoissa. Tämä tulee huomioida myös korkeakoulujen vuoden 2022 aikana laatimissa saavutettavuussuunnitelmissa.

Vapaa sivistystyö

Työ- ja elinkeinoministeriö pitää erittäin tärkeänä maahanmuuttajille tarjotun vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyyden ja saataavuuden varmistamisen. Tähän tavoitteeseen päästään kehittämällä vapaan sivistystyön rahoituksen ennakoitavuutta. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää myös tärkeänä, että vapaan sivistystyön koulutuksia kehitetään heterogeenisen kohderyhmän tarpeisiin huomioiden sisällöissä työelämälähtöisyys sekä mm. tarvittavan lastenhoidon yhdistäminen koulutukseen.

Tiede ja tutkittu tieto

Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan TKI-toiminnan kansainvälistyminen ja kytkeytyminen globaaleihin arvoverkostoihin inhimillisen pääoman kautta tulisi tuoda vahvemmin esiin.

Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Työ- ja elinkeinoministeriö toivoo kielitietoisen opetuksen sisältyvän opetus-, ohjaus ja muun henkilöstön koulutukseen, mikä auttaa maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja aikuisten oppimista. Työ- ja elinkeinoministeriö kiittää, että selonteossa on huomioitu opetusalan henkilöstön osaamisen kehittämisen tarpeet monipuolisesti.

Opintotuki

Opiskelun aikaisen toimeentulon järjestämisen muodoista selonteossa on nostettu esiin vain opintotuki. Tämän lisäksi merkittävä joukko (vähintäänkin yli 100 000 henkilöä) opiskelee vuosittain muilla etuuksilla, kuten työttömyysturvan peruspäivärahalla, työmarkkinatuella tai ansiopäivärahalla sekä aikuiskoulutustuella. Lisäksi suuri joukko osallistuu koulutukseen myös työnantajan kustantamina työajalla. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää tärkeänä, että myös tämä tieto olisi näkyvissä, jotta etuusjärjestelmästä ja opintojen aikaisesta toimeentulosta ja sen eri muodoista syntyisi kokonaiskuva.

Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Työ- ja elinkeinoministeriö pitää hyvänä sitä, että selonteossa on kuvattu maahanmuuttajataustaisen väestön heterogeenisyyttä ja erilaisia tarpeita. Nivelvaiheen koulutusten uudistaminen on tärkeää: oikeus oppia – kehittämisohjelmassa turvataan maahanmuuttajataustaisten oppimisedellytyksiä koulutuksen nivelvaiheissa ja uusi tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA) tulee tukemaan ammatilliseen koulutukseen ja lukioon tähtäävien maahanmuuttajataustaisten etenemistä toisen asteen koulutukseen.

Työ- ja elinkeinoministeriö kannattaa korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmien, joilla puututaan maahanmuuttajien aliedustukseen korkeakoulutuksessa. Myös ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden rekrytointi suomalaisiin korkeakouluihin Talent Boost -ohjelman koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekarttatyön pohjalta on kannatettavaa.

Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät

Luvussa 4 Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät on ansiokkaasti analysoitu keskeisiä toimintaympäristön haasteita ja muutosajureita. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää selonteon tilannekuvaa oikeana.

Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan koulutuspolitiikalla pitäisi osaltaan edistää ulkomaisen työvoiman houkuttelua. Työn perusteella Suomeen muuttavien perheiden lapsille tulisi voida tarjota mahdollisuuksia suomen ja ruotsin kieliseen opetukseen osallistumisen lisäksi englanninkieliseen opetukseen koko koulupolun ajan. Myös suomen ja ruotsin kielistä koulupolkua tulisi myös aktiivisesti tarjota ja markkinoida työn perusteella Suomeen muuttavien perheelle.

Työ- ja elinkeinoministeriö haluaa nostaa erityisesti esille sen, kuinka hyvin nykyinen koulutusjärjestelmämme vastaa muuttuvan työelämän tarpeisiin esim. digitalisaation, automatisaation ja robotisaation ja näiden mukanaan tuomien työelämän ja uudenlaisten toimintatapojen muutokseen. Digitalisaation eteneminen muuttaa toimialojen ansaintalogiikkaa ja vaatii aivan uudenlaista osaamista aiempaan verrattuna. Jo nyt on nähtävissä, että työn muutos polarisoi työmarkkinoita ja työtehtäviä, ja koulutuksella ja osaamisella on entistä vahvempi rooli työmarkkinoilla menestymisen ja ylipäättään työmarkkinoille kiinnittymisen kannalta. Pannostukset jatkuvaan oppimiseen eivät yksinään riitä näihin osaamistarpeisiin vastaamiseksi, vaan koko koulutusjärjestelmältä vaaditaan uudenlaista joustavuutta ja kyvykkyyttä.